

OBSAH

Predslov	11
Kapitola 1 Úvod	13
Kapitola 2 Základné zložky potravín	17
2.1 Bielkoviny	19
2.1.1 Aminokyseliny a ich vlastnosti	19
2.1.1.1 Chemické a fyzikálne vlastnosti aminokyselín	19
2.1.1.2 Nutričné a senzorké vlastnosti aminokyselín.....	32
2.1.1.3 Biosyntéza a metabolizmus aminokyselín	38
2.1.1.4 Aminokyseliny a ich deriváty v potravinových surovinách a potravinách	40
2.1.2 Peptidy.....	42
2.1.2.1 Peptidy v potravinových surovinách a potravinách	42
2.1.3 Bielkoviny a ich vlastnosti.....	43
2.1.3.1 Rozdelenie bielkovín	43
2.1.3.2 Štruktúra bielkovín	44
2.1.3.3 Výživová hodnota bielkovín	45
2.1.3.4 Trávenie bielkovín.....	46
2.1.3.5 Bielkoviny v surovinách a potravinách rastlinného pôvodu.....	47
2.1.3.5.1 Obilniny	47
2.1.3.5.2 Strukoviny	51
2.1.3.5.3 Olejiny	52
2.1.3.5.4 Zemiaky	53
2.1.3.6 Bielkoviny v surovinách a potravinách živočíšneho pôvodu	54
2.1.3.6.1 Mlieko	54
2.1.3.6.2 Mliečne výrobky	58
2.1.3.6.3 Mäso	58
2.1.3.6.4 Vajcia	61
2.1.3.6.5 Med.....	62
2.2 Sacharidy	63
2.2.1 Definícia, rozdelenie a názvoslovie sacharidov.....	63
2.2.2 Monosacharidy a ich vlastnosti.....	64
2.2.2.1 Vlastnosti a reakcie monosacharidov.....	70
2.2.2.2 Deriváty monosacharidov.....	72
2.2.3 Oligosacharidy a ich vlastnosti.....	75
2.2.3.1 Redukujúce disacharidy	75
2.2.3.2 Neredukujúce disacharidy	76
2.2.4 Polysacharidy.....	78
2.2.4.1 Polysacharidy v potravinových surovinách a potravinách	78
2.2.4.1.1 Polysacharidy rastlín	79

2.2.4.1.2	Polysacharidy živočíchov.....	87
2.2.5	Reakcie sacharidov.....	89
2.2.5.1	Reakcie sacharidov v kyslom prostredí.....	89
2.2.5.2	Reakcie sacharidov v alkalickom prostredí.....	93
2.2.5.3	Oxidácia a redukcia sacharidov.....	97
2.2.5.4	Maillardova reakcia.....	98
2.2.5.4.1	Faktory ovplyvňujúce priebeh Maillardovej reakcie .	103
2.2.5.4.2	Význam Maillardovej reakcie.....	103
2.2.6	Trávenie sacharidov.....	103
2.2.7	Sacharidy v surovinách a potravinách rastlinného pôvodu.....	104
2.2.7.1	Repa cukrová.....	105
2.2.7.2	Obilniny.....	107
2.2.7.3	Strukoviny.....	109
2.2.7.4	Zemiaky.....	110
2.2.7.5	Ovocie a zelenina.....	111
2.2.8	Sacharidy v surovinách a potravinách živočíšneho pôvodu.....	112
2.2.8.1	Mlieko a mliečne výrobky.....	112
2.2.8.2	Mäso.....	116
2.2.8.3	Vajcia.....	116
2.2.8.4	Med.....	116
2.3	Lipidy.....	117
2.3.1	Mastné kyseliny a ich vlastnosti.....	119
2.3.1.1	Fyzikálne a chemické vlastnosti mastných kyselín.....	120
2.3.1.1.1	Nasýtené mastné kyseliny.....	121
2.3.1.1.2	Nenasýtené mastné kyseliny.....	123
2.3.1.1.3	Ďalšie mastné kyseliny.....	131
2.3.1.2	Reakcie mastných kyselín.....	134
2.3.1.2.1	Hydrogenácia mastných kyselín.....	135
2.3.1.2.2	Oxidácia.....	137
2.3.1.2.3	Esterifikácia.....	151
2.3.1.2.4	Tvorba solí.....	151
2.3.1.2.5	Izomerizácia nenasýtených mastných kyselín.....	151
2.3.1.2.6	Cyklizácia nenasýtených mastných kyselín.....	152
2.3.1.2.7	Polymerizácia nenasýtených mastných kyselín.....	153
2.3.2	Lipidy a ich vlastnosti.....	154
2.3.2.1	Fyzikálne a chemické vlastnosti lipidov.....	154
2.3.2.1.1	Lipidové alkoholy.....	154
2.3.2.1.2	Homolipidy.....	155
2.3.2.1.3	Heterolipidy.....	157
2.3.2.1.4	Komplexné lipidy.....	161
2.3.2.2	Reakcie lipidov.....	161
2.3.2.2.1	Hydrolyza esterov.....	161
2.3.2.2.2	Hydrogenácia acylglycerolov.....	161
2.3.2.2.3	Esterifikácia.....	162
2.3.2.2.4	Tuchnutie tukov.....	163

2.3.2.2.5	Zmeny v tukoch pri tepelnom spracovaní potravín ..	164
2.3.3	Nezmydeliteľné zložky lipidov	171
2.3.4	Trávenie lipidov	176
2.3.5	Lipidy v surovinách a potravinách rastlinného pôvodu	178
2.3.5.1	Olejníny	181
2.3.5.2	Obilniny	183
2.3.5.3	Strukoviny	184
2.3.6	Lipidy v surovinách a potravinách živočíšneho pôvodu	185
2.3.6.1	Mlieko a mliečne výrobky	185
2.3.6.2	Mäso	188
2.3.6.3	Vajcia	190
2.4	Vitamíny	193
2.4.1	Chemické zloženie vitamínov	194
2.4.1.1	Hydrofilné vitamíny	194
2.4.1.1.1	Vitamín B ₁ (tiamín)	194
2.4.1.1.2	Vitamín B ₂ (riboflavín)	195
2.4.1.1.3	Vitamín B ₃ (niacín, kyselina nikotínová a amid kyseliny nikotínovej, nikotínamid)	196
2.4.1.1.4	Vitamín B ₅ (kyselina pantoténová)	197
2.4.1.1.5	Vitamín B ₆ (pyridoxín)	198
2.4.1.1.6	Vitamín B ₇ (vitamín H, biotín)	199
2.4.1.1.7	Vitamín B ₉ (kyselina listová)	200
2.4.1.1.8	Vitamín B ₁₂ (kobalamín)	201
2.4.1.1.9	Vitamín B ₁₃ (kyselina lipoová)	202
2.4.1.1.10	Vitamín C (kyselina L-askorbová)	203
2.4.1.2	Lipofilné vitamíny	204
2.4.1.2.1	Vitamín A (retinol)	204
2.4.1.2.2	Vitamín D (kalciol)	206
2.4.1.2.3	Vitamín E (tokoferol)	209
2.4.1.2.4	Vitamín K	210
2.4.2	Reakcie vitamínov	212
2.4.2.1	Reakcie hydrofilných vitamínov	212
2.4.2.2	Reakcie lipofilných vitamínov	221
2.4.3	Vitamíny v surovinách a potravinách rastlinného pôvodu	226
2.4.3.1	Cereálie a cereálne výrobky	226
2.4.3.2	Strukoviny	227
2.4.3.3	Olejníny	228
2.4.3.4	Zemiaky	228
2.4.3.5	Ovocie a zelenina	229
2.4.4	Vitamíny v surovinách a potravinách živočíšneho pôvodu	231
2.4.4.1	Mlieko a mliečne výrobky	231
2.4.4.2	Mäso	232
2.4.4.3	Vajcia	233
2.4.4.4	Med	233

2.5	Minerálne látky.....	234
2.5.1	Makroelementy	237
2.5.2	Mikroelementy a stopové prvky	240
2.5.3	Minerálne látky v surovinách a potravinách rastlinného pôvodu.....	245
2.5.3.1	Obilniny a strukoviny.....	247
2.5.3.2	Ovocie, zelenina a orechy	248
2.5.4	Minerálne látky v surovinách a potravinách živočíšneho pôvodu	250
2.5.4.1	Mlieko a mliečne výrobky.....	250
2.5.4.2	Mäso	252
2.5.4.3	Vajcia	252
2.5.4.4	Med	253
2.6	Voda.....	254
2.6.1	Voda ako chemické individuum	254
2.6.2	Voda v potravinách.....	254
2.6.2.1	Obsah vody v potravinách.....	256
2.6.2.2	Aktivita vody v potravinách	256
2.6.2.2.1	Aktivita vody a mikroorganizmy v potravinách	258
2.6.2.2.2	Aktivita vody a reakcie v potravinách	259
2.6.2.3	Vzťah medzi obsahom vody a aktivitou vody	262
2.6.2.4	Zníženie hodnoty aktivity vody v potravinách	264
2.6.3	Voda ako potravina.....	264
2.6.3.1	Pitná voda	264
2.6.3.2	Prírodné liečivé a minerálne vody.....	267
Kapitola 3	Prírodné chemoprotektívne a antinutričné zložky potravín	269
3.1	Fenolové zlúčeniny (triesloviny, fenolové kyseliny, flavonoidy).....	271
3.1.1	Jednoduché fenoly a fenolové kyseliny	273
3.1.2	Ligníny, lignany	278
3.1.3	Kumaríny	281
3.1.4	Flavonoidy.....	281
3.1.4.1	Flavonoly	283
3.1.4.2	Flavóny	284
3.1.4.3	Flaván-3-oly (katechíny)	285
3.1.4.4	Flavononoly	287
3.1.4.5	Flavonóny.....	287
3.1.4.6	Izoflavonoidy	288
3.1.4.7	Antokyanidíny.....	289
3.1.4.8	Neoflavonoidy	290
3.1.4.9	Chalkóny	291
3.1.4.10	Stilbény	292
3.1.4.11	Taníny.....	293
3.1.4.12	Suberíny a kutíny	295
3.1.4.13	Tokoferoly a tokotrienoly	296
3.2	Antioxidanty.....	296
3.2.1	Prírodné antioxidanty	297

3.2.2	Antioxidačná aktivita prírodných antioxidantov.....	299
3.3	Dusíkaté organické zlúčeniny	303
3.3.1	Amoniak.....	303
3.3.2	Amíny	304
3.3.3	Nitrózoamíny.....	305
3.3.4	Imíny.....	306
3.3.5	Amidy	306
3.3.6	Heterocyklické zlúčeniny.....	307
Kapitola 4	Prídavné látky	315
4.1	Prídavné látky v potravinách.....	317
4.1.1	Charakteristika prídavných látok v potravinách.....	317
4.1.2	Kategórie prídavných látok v potravinách.....	319
4.2	Látky predlžujúce trvanlivosť potravín	322
4.2.1	Konzervačné látky.....	322
4.2.2	Antioxidanty.....	325
4.3	Látky upravujúce chuť a vôňu potravín	328
4.3.1	Sladidlá	328
4.3.2	Látky zvýrazňujúce chuť a vôňu.....	334
4.3.3	Arómy.....	335
4.3.4	Horké látky.....	336
4.3.4.1	Alkaloidy	337
4.3.4.2	Flavonoidné látky.....	337
4.3.4.3	Horké látky chmeľu.....	338
4.3.5	Okysľujúce látky a regulátory kyslosti.....	339
4.4	Potravinové farbivá	340
4.4.1	Prírodné farbivá	341
4.4.2	Syntetické farbivá	348
4.5	Emulgátory a ďalšie prídavné látky upravujúce textúru potravín	352
4.5.1	Emulgátory.....	352
4.5.2	Ďalšie prídavné látky	357
Kapitola 5	Toxikanty.....	361
5.1	Endogénne toxické látky.....	363
5.1.1	Mykotoxíny.....	363
5.1.1.1	Aflatoxíny.....	366
5.1.1.2	Ochratoxíny	366
5.1.1.3	Patulín.....	367
5.1.1.4	Fumonizíny	368
5.1.1.5	Trichotecény	369
5.1.1.6	Zearalenón	370
5.1.1.7	Ďalšie významné mykotoxíny	371
5.1.2	Biogénne amíny.....	383
5.1.2.1	Zdroje biogénnych amínov.....	384
5.1.2.2	Biologický význam biogénnych amínov	385

5.1.2.3	Nežiaduce účinky biogénnych amínov	385
5.1.2.4	Produkcia biogénnych amínov najčastejšie detegovaných v potravinách	386
5.2	Exogénne toxické látky	390
5.2.1	Toxikanty z poľnohospodárskej výroby	390
5.2.1.1	Pesticídy	390
5.2.1.2	Rezíduá pesticídov v potravinách	398
5.2.1.3	Kontaminácia potravín pesticídmi	398
5.2.1.4	Regulátory rastu rastlín	399
5.2.1.5	Priemyselné hnojivá	401
5.2.1.6	Antibiotiká	402
5.2.1.7	Hormóny	402
5.2.1.8	Psychofarmaká	403
5.2.2	Toxikanty z priemyselnej výroby	403
5.2.2.1	Olovo	403
5.2.2.2	Kadmium	404
5.2.2.3	Ortuť	405
5.2.2.4	Arzén	405
5.2.2.5	Mangán	406
5.2.2.6	Zinok	407
5.2.2.7	Meď	407
5.2.2.8	Kobalt	408
5.2.2.9	Nikel	409
5.2.2.10	Chróom	409
5.2.3	Toxikanty z procesov spracovania potravín	410
5.2.3.1	Kontaminácia potravinových surovín	410
5.2.3.2	Kontaminácia potravín počas ich prepravy	412
5.2.3.3	Kontaminácia potravín v dôsledku čističích procesov	412
5.2.3.4	Kontaminácia potravín v dôsledku ich tepelnej úpravy	413
5.2.3.5	Kontaminácia potravín z obalových materiálov	414
5.2.3.6	Kontaminácia potravín počas skladovania	416
Kapitola 6	Potraviny a výživa; ochorenia z potravín, alergia na potraviny a potravinová intolerancia	417
6.1	Základné pojmy	419
6.1.1	Potrava	419
6.1.2	Strava	419
6.1.3	Potraviny	419
6.1.3.1	Kvalita potravín	419
6.1.3.2	Výživová kvalita potravín	420
6.1.3.3	Hodnota potravín	420
6.1.3.4	Bezpečnosť potravín	421
6.1.4	Výživové a zdravotné tvrdenia	422
6.1.5	Analýzy zdravotného rizika	423

6.2 Potraviny a výživa.....	424
6.2.1 Racionálna výživa, zdravá výživa.....	424
6.2.2 Výživový stav a výživová situácia.....	426
6.2.2.1 Výživový stav	426
6.2.2.2 Výživová situácia.....	426
6.2.2.3 Výživové odporúčania.....	427
6.2.2.4 Odporúčané výživové dávky.....	427
6.3 Ochorenia z potravín, alergie na potraviny a potravinové intolerancie.....	437
6.3.1 Ochorenia z potravín.....	437
6.3.1.1 Alimentárne toxoinfekcie	437
6.3.1.2 Alimentárne toxikózy.....	438
6.3.1.3 Alimentárne ochorenia spôsobené vírusmi	438
6.3.1.4 Alimentárne ochorenia spôsobené parazitmi.....	438
6.3.1.5 Alimentárne ochorenia spôsobené mykotoxínmi	438
6.3.1.6 Ochorenia spôsobené prirodzene sa vyskytujúcimi jedmi v potrave.....	438
6.3.2 Alergia na potraviny.....	439
6.3.2.1 Alergia na mlieko.....	439
6.3.2.2 Alergia na vaječné bielkoviny.....	440
6.3.2.3 Alergia na ryby, kôrovce a mäkkýše	440
6.3.2.4 Alergia na búrské oriešky, orechy a sezam	440
6.3.2.5 Alergia na sóju.....	441
6.3.2.6 Alergia na ovocie a zeleninu	441
6.3.3 Potravinové intolerancie	442
6.3.3.1 Histamínová intolerancia.....	442
6.3.3.2 Laktózová intolerancia	443
6.3.3.3 Celiakia.....	443
6.3.3.4 Fenyلكetonúria.....	444
6.3.3.5 Favizmus.....	444
Kapitola 7 Analýza potravín.....	445
7.1 Klasické analytické metódy využívané v analýze potravín.....	447
7.1.1 Volumetrické metódy.....	448
7.1.1.1 Základné pojmy	448
7.1.1.2 Výpočet výsledku odmerného stanovenia.....	449
7.1.1.3 Využitie metód odmernej analýzy v analýze potravín	450
7.1.2 Gravimetrické metódy.....	451
7.1.2.1 Základné pojmy	451
7.1.2.2 Využitie gravimetrických metód v analýze potravín.....	453
7.2 Inštrumentálne analytické metódy využívané v analýze potravín.....	454
7.2.1 Elektrochemické metódy	454
7.2.1.1 Základné pojmy a rozdelenie elektród.....	454
7.2.1.2 Potenciometria	456
7.2.1.3 Polarografia a voltampérometria	456
7.2.1.4 Elektrochemická rozpúšťacia analýza	458

7.2.1.5	Využitie elektrochemických metód v analýze potravín	459
7.2.2	Optické metódy	460
7.2.2.1	Spektrálne metódy založené na absorpcii žiarenia	462
7.2.2.2	Spektrálne metódy založené na emisii žiarenia	467
7.2.2.3	Spektrálne metódy založené na pôsobení magnetického poľa	470
7.2.2.4	Nespektrálne metódy	472
7.2.2.5	Využitie optických metód v analýze potravín	473
7.2.3	Rozdeľovacie metódy	477
7.2.3.1	Chromatografické metódy	478
7.2.3.2	Elektroseparačné metódy	484
7.2.3.3	Využitie rozdeľovacích metód v analýze potravín	489
Literatúra		493
Register		521